

De economische crisis in de demografie

01

Bevolking blijft voorlopig groeien

- Bevolkingsgroei in 2009 sterker dan eerder verondersteld
- Bevolkingskrimp in de rurale randen van Nederland

Geboorte relatief hoog, sterfte relatief laag

- Daling geboorten door economische crisis op komst
- Geen extra sterfte door Mexicaanse griep

Recordimmigratie, forse daling emigratie

- Aantal immigranten in tegenstelling tot de verwachting nog niet gedaald
- Aantal emigranten in 2009 teruggelopen met 20 duizend personen

Zestienduizend asielverzoeken

- Aantal ingediende asielverzoeken steeg met 11 procent in 2009
- Grootste groepen asielzoekers uit Afghanistan en Somalië

Huwelijkssluitingen stabiel, minder echtscheidingen

- Geringe daling aantal huwelijkssluitingen in 2009
- Vijf procent minder echtscheidingen door afschaffen flitsscheiding

Conjunctuurbewegingen hebben invloed op demografische ontwikkelingen. In grote lijnen ontstaat in een aantrekkende economie meer vraag naar arbeidskrachten. Een eventueel tekort aan binnenlandse arbeid heeft een aanzuigende werking op arbeidskrachten uit het buitenland. Meer financiële armslag zal bij de binnenlandse migratie leiden tot vervullen van nog niet gerealiseerde woonwensen en tot verhuizingen binnen de eigen woonregio. In een opgaande conjunctuur worden kinderen krijgen, trouwen en echtscheiden vervroegd en bij een neergaande conjunctuur juist uitgesteld.

De kredietcrisis van 2008 heeft ook z'n weerslag gehad in de demografische ontwikkeling. Vanaf het laatste kwartaal in 2008 liep het aantal verhuizingen binnen Nederland fors terug. In het voorjaar van 2009 lag het aantal verhuizingen meer dan 10 procent lager dan in het voorjaar van 2008. Ook op het terrein van immi- en emigratie, en relatievorming en ontbinding zijn de gevolgen van de crisis zichtbaar. De sterfte en de geboorte lijken vooralsnog nog niet beïnvloed te worden door de economische recessie.

1. Bevolking blijft voorlopig groeien

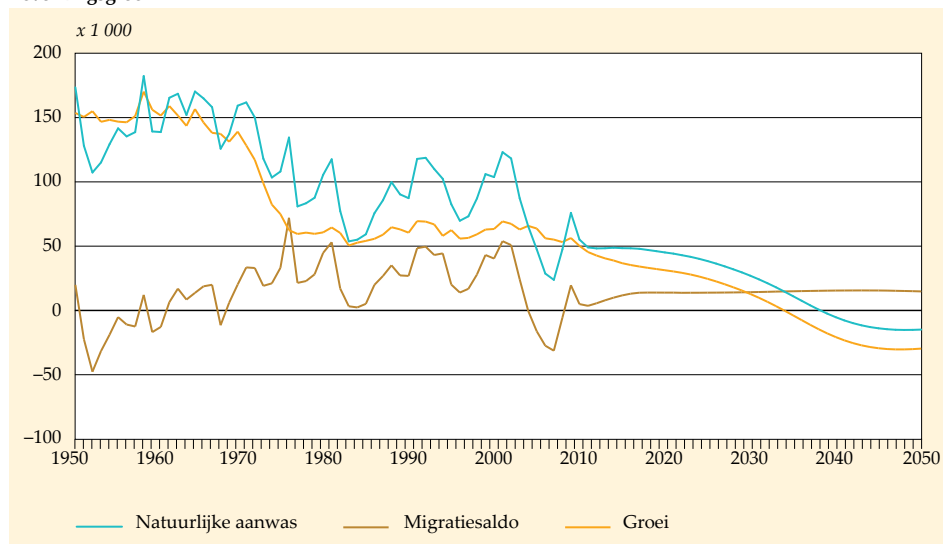
- Bevolkingsgroei in 2009 sterker dan eerder verondersteld
- Bevolkingskrimp in de rurale randen van Nederland

In 2009 groeide de Nederlandse bevolking per saldo met 92 duizend personen naar 16,6 miljoen. Dat is een toename van 0,56 procent. Deze groei was sterker dan in de lange-termijnprognose was verwacht. De belangrijkste oorzaak is dat de immigratie nog iets steeg ten opzichte van 2008 terwijl een daling was verwacht en dat de emigratie sterker daalde dan verwacht waardoor het migratiesaldo hoger uitviel.

Voor 2010 verwacht het CBS een daling van de bevolkingsgroei naar 60 duizend personen. Daarna wordt een geleidelijke verdere afname van de groei voorzien tot iets meer dan 40 duizend personen in 2015. Tussen 2020 en 2030 zal de natuurlijke groei naar verwachting fors dalen en tussen 2030 en 2040 zelfs omslaan in een absolute afname. De groei als gevolg van het verschil tussen immigratie en emigratie bedraagt op de lange termijn ongeveer 15 duizend.

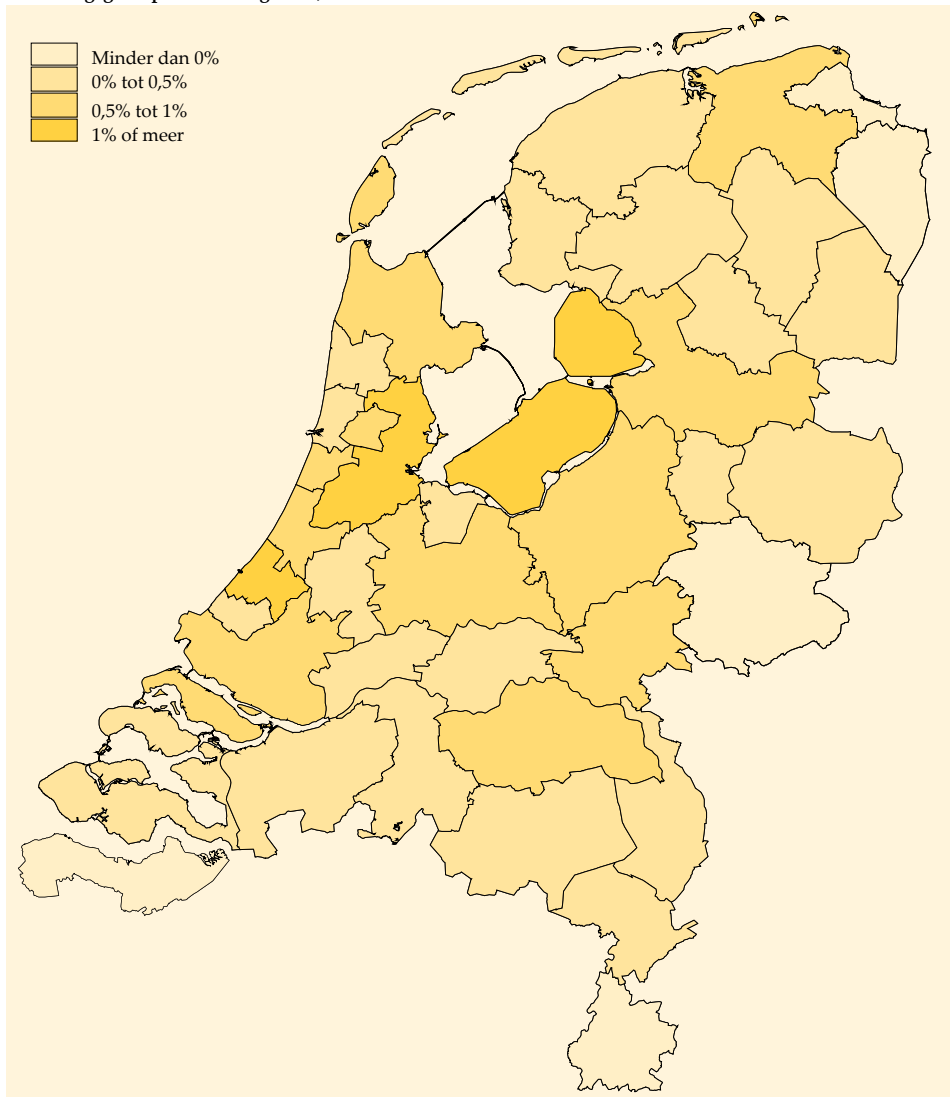
Volgens de nieuwe bevolkingsprognose voor de korte termijn telt Nederland in 2016 16,9 miljoen inwoners. In 2039 zullen dat er naar verwachting 17,4 miljoen zijn. In de jaren daarna zal de omvang van de bevolking licht gaan dalen.

Bevolkingsgroei

Regionaal zijn er behoorlijke verschillen in bevolkingsgroei. De agglomeratie Amsterdam groeide met 1,3 procent het sterkst. Ook de agglomeraties Den Haag en Utrecht en Flevoland groeiden relatief sterk. De Rijnmond, met Rotterdam, groeide relatief bescheiden.

Bevolkingsgroei per COROP-gebied, 2009

Buiten de Randstad vertoonde alleen het westelijke deel van de provincie Groningen, waar de stad Groningen de belangrijkste gemeente is, een relatief sterke groei. Oost-Groningen, Delfzijl, Zeeuws-Vlaanderen en Zuid-Limburg zijn de gebieden waar de bevolking terugloopt. Met uitzondering van Zeeuws-Vlaanderen is in deze gebieden de terugloop van de bevolking in 2009 verminderd. Dat wordt vooral veroorzaakt doordat er minder mensen uit deze gebieden vertrekken. Verder valt op dat in 2009 in Het Gooi en Vechtstreek en de kop van Drenthe de groei fors is teruggelopen, terwijl de omliggende stedelijke agglomeraties juist naar verhouding sterk gegroeid zijn.

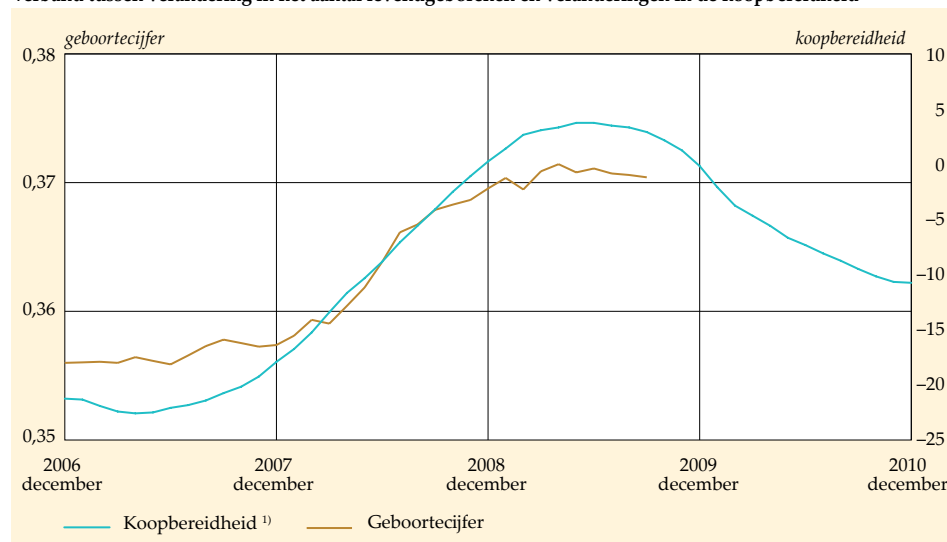
Voor de middellange termijn wordt een voortgaande bevolkingskrimp verwacht in de landelijke randen van Nederland. De noordvleugel van de Randstad met Almere, Amsterdam en Utrecht en in mindere mate Zuidoost-Brabant en de zuidvleugel van de Randstad, met de agglomeraties van Den Haag en Rotterdam, zullen naar verwachting de grootste groeiers blijven.

2. *Geboorte relatief hoog, sterfte relatief laag*

- Daling geboorten door economische crisis op komst
- Geen extra sterfte door Mexicaanse griep

In Nederland wonende vrouwen kregen de afgelopen tien jaar gemiddeld 1,75 kinderen. In 2009 werden in Nederland 185 duizend kinderen geboren, net iets meer dan in 2008. In de prognose van 2006 werd nog verondersteld dat er in 2009 178 duizend kinderen geboren zouden worden. De variatie in het aantal geboorten wordt deels door de economische conjunctuur bepaald (Fokkema et al, 2008). Een daling van de koopbereidheid leidt met één tot twee jaar vertraging tot een dalend vruchtbaarheidscijfer. Omgekeerd leidt een stijgende koopbereidheid met een zelfde vertraging tot een relatieve toename van het aantal geboorten. In tijden waarin consumenten het een goed moment vinden om grote aankopen te doen, zijn er ook meer stellen die op korte termijn gezinsuitbreiding willen.

Verband tussen verandering in het aantal levendgeborenen en veranderingen in de koopbereidheid

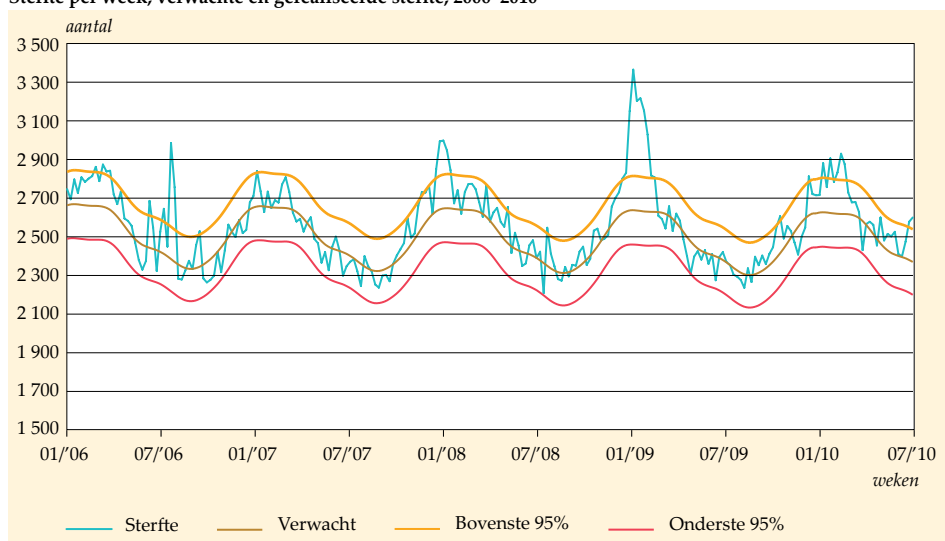
¹⁾ 18 maanden vertraagd.

Begin 2008 begon de koopbereidheid te dalen, vergeleken met dezelfde periode een jaar eerder. Anderhalf jaar later lijkt zich dit te vertalen in een omslag van een stijgend naar een dalend geboortecijfer. Afgaand op de recente ontwikkeling van de koopbereidheid zet deze daling door tot eind 2010 en zullen er in 2010 5 duizend kinderen minder worden geboren dan in 2009. In de jaren tot 2015 verwacht het CBS dat het aantal geboorten rond 178 duizend kinderen per jaar zal liggen.

In het najaar van 2009 maakte Nederland zich op voor een mogelijk ernstige aanval van de Mexicaanse griep. Voorspellingen van maximaal 80 duizend extra griepdoden deden de ronde. Al snel bleek echter dat de aanval van deze griep, wellicht mede door de groots opgezette preventie en het veel mildere verloop van de ziekte dan voorzien, kon worden afgeslagen (Köhler, 2010). Er overleden in 2009 134 duizend personen, duizend minder dan een jaar eerder.

Tussen 2000 en 2007 daalde het aantal sterfgevallen van 141 duizend tot 133 duizend. Dat is een opmerkelijke ontwikkeling omdat het aandeel 65-plussers in de Nederlandse bevolking in die periode steeg van 13,6 tot 14,5 procent. Deze daling van de sterfte is het gevolg van afnemende sterfterisico's: het valt te verwachten dat latere generaties langer leven dan eerdere generaties. Dit komt door vooruitgang in medische zorg en preventie en door gunstige ontwikkelingen in de leefstijl van de bevolking, met name in het rookgedrag. Variatie op de langjarige trend in het aantal overledenen wordt veroorzaakt door het al dan niet voorkomen van griepgolven of zoals in 2003 perioden van extreme zomerse hitte. Het jaar 2009 werd juist gekenmerkt door een korte periode van griep in januari en februari en een zeer gematigde zomer.

Sterfte per week, verwachte en gerealiseerde sterfte, 2006–2010

Voor de komende jaren wordt verwacht dat de verdere stijging van de levensverwachting de vergrijzing niet zal kunnen compenseren en dat het aantal sterfgevallen zal gaan oplopen. Voor 2015 worden 147 duizend sterfgevallen verwacht.

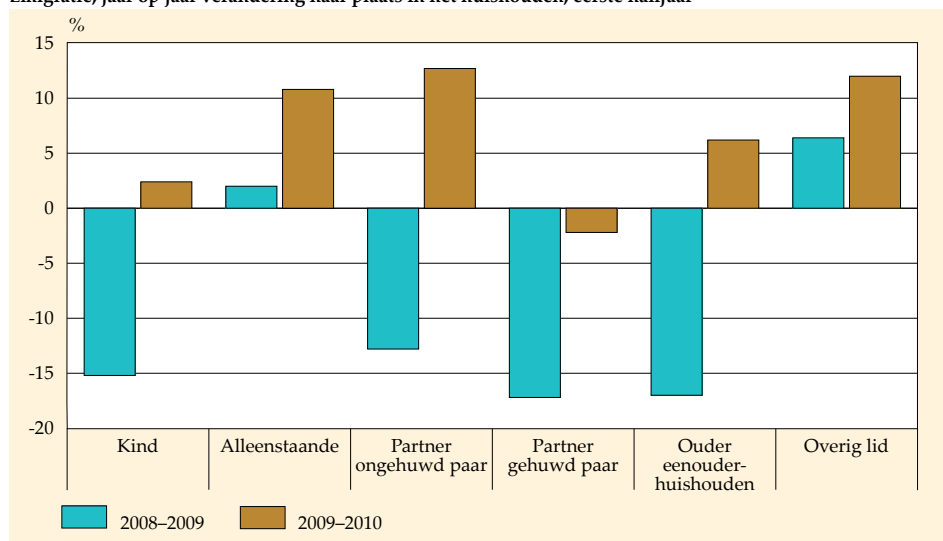
3. Recordimmigratie, forse daling emigratie

- Aantal immigranten in tegenstelling tot de verwachting nog niet gedaald
- Aantal emigranten in 2009 teruggelopen met 20 duizend personen

In 2009 immigrerden 147 duizend personen in Nederland. Dit recordaantal is op het eerste gezicht moeilijk te rijmen met de economische crisis. Tot in de tweede helft van 2008 de economische crisis uitbrak, nam de arbeidsmigratie nog toe, vooral vanuit de nieuwe Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie. In 2009 is de immigratie uit deze landen veel minder gedaald dan vooraf was geschat. De oorzaak hiervoor is tweeledig. Ten eerste zat er in 2008 nog zoveel spanning op de arbeidsmarkt, dat de economische crisis in eerste instantie tot vermindering van de spanning en nog maar zeer ten dele tot een daling van de vraag naar arbeidskrachten heeft geleid. Ten tweede is het aantal asielzoekers in tegenstelling tot de verwachting in 2009 gestegen (zie paragraaf 4).

Het CBS verwacht dat in 2010 als gevolg van de economische crisis het aantal banen in Nederland zal dalen en dat als gevolg daarvan een snelle daling van de immigratie zal inzetten naar ongeveer 122 duizend in 2015. Uit recent onderzoek blijkt dat voor elke duizend vacatures die verdwijnen ongeveer zeventig immigranten minder uit de landen van de Europese Unie naar Nederland komen.

Emigratie, jaar op jaar verandering naar plaats in het huishouden, eerste halfjaar

Na een recordemigratie in 2006 van ruim 132 duizend personen is het aantal emigranten in 2009 teruggelopen met 20 duizend personen naar 112 duizend. De daling komt volledig voor rekening van in Nederland geboren emigranten. In 2008 en 2009 liep dit aantal met bijna dertig procent terug. De achtergrond van de scherpe daling is onduidelijk. Het ligt voor de hand om aan een conjunctuureffect te denken. In het verleden was er echter geen eenduidige relatie tussen de emigratie van in Nederland geboren personen en de economische conjunctuur. Mogelijk stellen autochtone emigranten hun vertrek uit omdat het door de verslechterde huizenmarkt moeilijk is hun woning op korte termijn te verkopen. Net als bij de verhuizingen, daalde de emigratie verhoudingsgewijs het sterkst onder gehuwde paren, een groep die relatief vaak een eigen woning bezit. Tijdens de economische neergang van 2003 steeg juist het aantal autochtone emigranten mogelijk door een toen gevoeld maatschappelijk onbehagen (Van Dalen et al., 2008), terwijl de woningmarkt, anders dan in 2009, veel minder op slot zat. Verder veronderstelt het CBS dat in 2010 de emigratie op hetzelfde lage niveau zal liggen als in 2009 en dat in de jaren daarna een lichte stijging naar rond 115 duizend emigranten zal plaatsvinden.

4. Zestienduizend asielverzoeken

- Aantal ingediende asielverzoeken steeg met 11 procent in 2009
- Grootste groepen asielzoekers afkomstig uit Afghanistan en Somalië

Voor vluchtelingen is een belangrijke reden om asiel aan te vragen in een ander land dat hun fysieke veiligheid en meer algemeen de kwaliteit van leven in hun land van herkomst onder druk staat. Het is een taak van de Nederlandse overheid en het Nederlandse rechtstelsysteem om de asielprocedure zorgvuldig uit te voeren om zo waarborgen te kunnen geven voor de fysieke veiligheid. Dit kan door het asiel te verlenen maar ook door de situatie in het land van herkomst te beoordelen wat kan leiden tot een beslissing om asielzoekers terug te sturen naar het land van herkomst.

In 2009 zijn in Nederland 16,2 duizend asielverzoeken ingediend. Bij 14,9 duizend daarvan ging het om een eerste aanvraag. Dit is een stijging van 11 procent ten opzichte van het voorafgaande jaar. De overige 1,3 duizend asielverzoeken waren volgende verzoeken van mensen die al eerder een asielverzoek hadden ingediend. Zij konden een volgend verzoek indienen omdat er bij de beoordeling van hun aanvraag sprake was van nieuwe feiten of omdat bijvoorbeeld het beleid ten aanzien van veilige herkomstlanden was gewijzigd. Zo was de verwachting dat door de afschaffing van de categorale asielbescherming voor asielzoekers uit Somalië en Irak het aantal asielzoekers uit deze landen zou dalen. Voor Somalië was het tegendeel het geval. Ook uit andere Afrikaanse landen kwamen meer asielzoekers. De daling van het aantal asielzoekers uit Irak zette later in dan vooraf werd ingeschat.

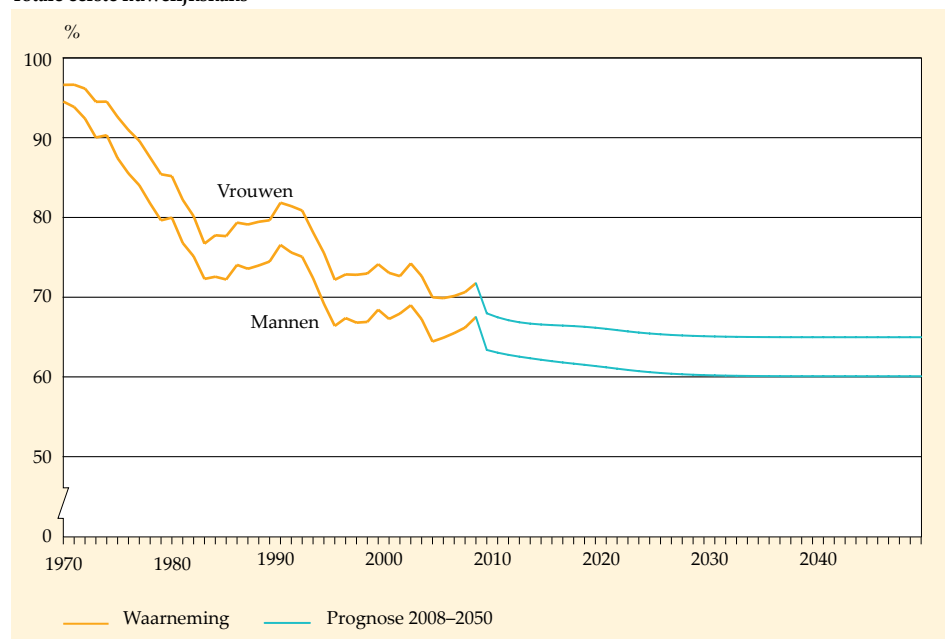
De laatste jaren schommelt het jaarlijkse aantal asielzoekers in Nederland rond de 10 duizend. De grootste groepen asielzoekers die naar Nederland komen zijn afkomstig uit Afghanistan en Somalië.

5. *Huwelijkssluitingen stabiel, minder echtscheidingen*

- Geringe daling aantal huwelijkssluitingen in 2009
- Vijf procent minder echtscheidingen door afschaffen flitscheidingen

In 2009 werden 72 duizend huwelijken gesloten, 3 duizend minder dan in 2008. Het aantal echtscheidingen daalde relatief iets sterker van 38 duizend naar 32 duizend. In het recente verleden leidde een periode van laagconjunctuur vaak tot een stijging van het aantal echtscheidingen en een daling van het aantal huwelijken (De Beer, 1993). In 2009 daalde het aantal huwelijkssluitingen weliswaar gering maar het aantal echtscheidingen en partnerschapontbindingen daalde met 5 procent sterker. De meest voor de hand liggende verklaring voor deze tegengestelde ontwikkeling is het afschaffen van de zogeheten flitscheiding. Huwelijken konden een aantal jaren lang op een relatief makkelijke manier worden ontbonden door het huwelijk eerst om te zetten in een partnerschap. Daarna kon zonder tussenkomst van een rechter dit huwelijk worden ontbinden. Het afschaffen van deze

Totale eerste huwelijkskans

mogelijkheid per 1 maart 2009 heeft per saldo geleid tot een daling van het aantal partnerschapsontbindingen. Het aantal echtscheidingen zelf steeg licht. De daling van het aantal huwelijken is in lijn met de verwachting. Er is sprake van een langjarige trend waarin er minder wordt getrouwd. Daarbinnen is er sprake van een met de ups en downs van het consumentenvertrouwen meebewegende variatie in het aantal huwelijksluitingen.

Op basis van gegevens over de periode 2000–2009 treedt 70 procent van de vrouwen en 65 procent van de mannen ooit in het huwelijk. Begin jaren zeventig lag dit percentage met 90 procent nog aanmerkelijk hoger. Vanaf de jaren tachtig schommelt het echtscheidingscijfer tussen 25 en 30 procent. In de meest recente huishoudensprognose wordt op de lange termijn een echtscheidingspercentage van ongeveer 28 procent verondersteld.

Referenties

Beer J. de., 1993, Echtscheidingen en consumentenvertrouwen. In: Maandstatistiek van de bevolking, juni 1993. CBS, Voorburg/Heerlen.

Dalen, H.P. van en K. Henkens, 2008, Weg uit Nederland; emigratie aan het begin van de 21e eeuw. NIDI report nr. 75. KNAW Press Amsterdam.

Duin, C. van en H. Nicolaas, 2009, Bevolkingsprognose 2009–2016: omslag naar lagere groei. In: Bevolkingstrends (57) 4. CBS, Den Haag/Heerlen.

Fokkema, T., H. de Valk, J. de Beer en C. van Duin, 2008, The Netherlands: Childbearing within the context of a 'Poldermodel' society. Demographic Research 19 (21), p. 743–794.

Giersbergen N.P.A van. en J. de Beer, 1997, Geboorteontwikkeling en consumentenvertrouwen een econometrische analyse. In: Maandstatistiek van de bevolking, november 1997. CBS, Voorburg/Heerlen.

Köhler, W., 2010, Het beste middel tegen griep? Een pandemie. In: NRC.Next, april 2010.

Kerncijfertabel: Demografie

	1950	1971 ¹⁾	1990	2000	2005	2009	2025	2050
Bevolking, 1 januari (x mln)								
Geslacht								
Totaal	10,0	13,1	14,9	15,9	16,3	16,5	17,2	17,3
Mannen	5,0	6,5	7,4	7,8	8,1	8,2	8,5	8,5
Vrouwen	5,0	6,6	7,5	8,0	8,2	8,3	8,7	8,8
Leeftijd (%)								
0 tot 20 jaar	37,3	35,7	25,7	24,4	24,5	23,9	21,4	21,6
20 tot 40 jaar	29,4	28,4	33,0	30,0	27,4	25,7	24,8	23,9
40 tot 65 jaar	25,6	25,7	28,6	32,0	34,1	35,5	32,1	30,0
65 tot 80 jaar	6,7	8,5	9,9	10,4	10,5	11,2	16,2	14,7
80 jaar en ouder	1,0	1,7	2,9	3,2	3,5	3,8	5,5	9,8
Demografische druk (%)								
Totaal	81,9	84,8	62,5	61,2	62,6	63,5	75,7	85,5
Groen	67,9	65,9	41,7	39,4	39,8	39,0	37,7	40,1
Grijs	14,0	18,9	20,8	21,9	22,8	24,5	38,0	45,5
Herkomstgroep (x 1 000)								
Autochtoon	.	12 044	12 806	13 089	13 183	13 198	13 199	12 366
Westers	.	1 063	1 221	1 367	1 424	1 478	1 692	1 998
Niet-westers	.	162	866	1 409	1 699	1 809	2 330	2 979
Turken	.	31	204	309	359	378	434	467
Marokkanen	.	22	163	262	316	342	426	471
Surinamers	.	54	233	303	329	339	376	377
Antillianen	.	22	77	107	131	135	187	267
Overig niet-westers	.	34	189	428	564	616	907	1 397
Huishoudens, 1 januari (x 1 000)								
Totaal	2 535	4 094	6 061	6 801	7 091	7 313	8 061	8 229
Eenpersoons	245	716	1 813	2 272	2 449	2 619	3 187	3 607
Meerpersoons	2 290	3 378	4 249	4 529	4 642	4 693	4 873	4 622
Paren	.	.	.	4 098	4 149	4 166	4 299	4 035
Samenwonend paar zonder kinderen	.	.	.	495	499	505	.	.
Samenwonend paar met kinderen	.	.	.	163	249	315	.	.
Gehuwd paar zonder kinderen	.	.	.	1 521	1 564	1 609	.	.
Gehuwd paar met kinderen	.	.	.	1 920	1 839	1 737	.	.
Eenouderhuishouden	.	.	.	384	444	475	518	525
Overig huishouden	.	.	.	46	48	52	56	62
Geboorten ²⁾								
Totaal	229 718	227 180	197 965	206 619	187 910	184 915	187 917	182 222 ³⁾
Naar leeftijd moeder (%)								
Jonger dan 20 jaar	1,6	4,1	1,6	1,2	1,1	1,1	1,0	1,0
20 tot 25 jaar	14,3	29,5	13,1	8,4	8,9	8,9	9,8	9,8
25 tot 30 jaar	31,0	38,1	38,5	27,8	26,0	27,8	28,3	28,4
30 tot 35 jaar	26,4	18,2	34,8	42,2	39,3	37,2	38,3	37,9
35 tot 40 jaar	18,3	7,5	10,3	17,8	21,3	20,9	18,5	18,4
40 tot 45 jaar	7,7	2,4	1,4	2,5	3,4	3,9	3,9	4,2
45 jaar en ouder	0,8	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2

¹⁾ Gegevens naar herkomst over 1972.

²⁾ Levendgeborenen.

³⁾ 2049.